

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ЗАКОННІСТЮ Й ОБҐРУНТОВАНІСТЮ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ОРГАНАМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Ігнатюк О.В., здобувач наукової лабораторії з проблем досудового розслідування НАВС, кандидат юридичних наук.

Реалізуючи функції щодо забезпечення суспільного порядку та протидії правопорушенням, держава вправі вимагати від громадян поведінки, яка б відповідала вимогам, зафіксованим у нормах права. Право, на думку окремих вчених, це такий нормативно-ціннісний регулятор, який потребує певної сторонньої підтримки, вимагає силових методів гарантування, тобто застосування сили, здатної впливати на волю людей, перебороти їх опір і домогтися фактичної його реалізації [1, с. 71-72.].

Варто зупинитися й організаційно-процедурних засадах діяльності слідчого судді щодо надання відповідних дозволів. На нашу думку, з огляду на потенційну можливість зловживань при проведенні негласних слідчих дій, визначення порядку надання дозволу є чи не найважливішим моментом у пізнанні правозахисної спрямованості судового контролю, оскільки «зловживання владою можливо обмежити лише в тому випадку, якщо владний примус здійснюється не просто згідно закону, а в межах чітко регламентованої законом безпристрасної процедури» [2, с. 174]. У новому КПК України процедурні засади надання судового дозволу регламентовано ст.ст. 246-249, отже спробуємо проаналізувати ці положення.

Для зручності дослідження порядку надання судового дозволу умовно розділимо цю процедуру на три етапи: 1) підготовка документів для отримання дозволу та їх внесення на розгляд слідчому судді; 2) розгляд зазначених документів слідчим суддею;

3) винесення судом рішення на підставі розгляду клопотання про надання відповідного дозволу або відмову в цьому.

Так, на *першому етапі*, згідно встановленого КПК порядку, прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл у порядку, передбаченому статтями ст.ст. 246, 248, 249 КПК. Належним чином складене клопотання подається до Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя.

З позиції внутрішнього змісту клопотання має містити такі відомості: 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) короткий виклад обставин злочину, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; 3) правова кваліфікація злочину із зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України; 4) відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію; 5) обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину; 6) вид негласної слідчої (розшукової) дії та обґрунтування строку її проведення; 7) обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; 8) відомості залежно від виду негласної слідчої дії про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо; 9) обґрунтування можливості отримання під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили.

До клопотання слідчого, прокурора додається також витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання.

Характерними рисами *другого етапу*, а саме безпосереднього розгляду внесеного клопотання, є наступне:

а) розгляд клопотань здійснюється головою чи за його визначенням іншим суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування (ст. 247 КПК);

б) слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії протягом шести годин з моменту його отримання. Розгляд клопотання здійснюється за участю особи, яка подала клопотання (ст. 248 КПК).

На *третьому етапі* слідчий суддя постановляє ухвалу про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо прокурор, слідчий доведе наявність достатніх підстав вважати, що: а) вчинений злочин відповідної тяжкості; б) під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії можуть бути отримані докази, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які вчинили злочин.

Надаючи дозвіл на проведення зазначених дій, слідчий суддя повинен одержати достатні знання про певні обставини, що свідчать про необхідність його проведення, за умов вичерпання інших, не пов'язаних з обмеженням прав громадян, можливостей задокументувати протиправну діяльність. При цьому властивість знань, що лежать в основі судового дозволу на проведення негласних слідчих дій, як окремого виду судового рішення, повинна характеризуватися наступними ознаками: вибірковістю, обґрунтованістю, сукупністю досліджених даних, що свідчать про необхідність проведення даних дій; системністю; достатністю для винесення законного й обґрунтованого рішення [3].

Вибірковість полягає в тому, що при прийнятті рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії не потрібно, щоб слідчий суддя обґрунтовував своє рішення на представлених слідчим даних, що комплексно розкривають сутність досліджуваної події чи

поведінки контрольованої особи, оскільки це недосяжно на даній стадії. Але в той же час уявляється необхідним володіння певною сукупністю фрагментарних знань, що дозволяють сформувати у слідчого судді переконання про необхідність проведення негласних слідчих (розшукових) дій досліджуваного виду.

Характеризуючи обґрунтованість, достатність і сукупність досліджених даних як властивостей знання, що лежить в основі рішення слідчого судді про надання дозволу на здійснення негласних слідчих (розшукових) дій, слід зазначити, що закон не розкриває вимоги достатності й обґрунтованості, надаючи тим самим дискреційні повноваження слідчим суддям у вирішенні цих питань.

Обґрунтованість рішення слідчого судді про надання дозволу полягає в усвідомленні сукупності представлених даних, які надають підставу хоча б підозрювати, що в діяннях особи, у відношенні якої планується проведення негласної слідчої дії, містяться ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Підозра при цьому ґрунтується на фактичних даних, що з достатнім ступенем імовірності дозволяють констатувати або прогнозувати протиправну поведінку контрольованої особи.

В іншому випадку, за умов відсутності у слідчого судді переконання щодо потреби проведення негласної слідчої (розшукової) дії, слідчий суддя відмовляє у наданні відповідного дозволу. Постановлення слідчим суддею ухвали про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не перешкоджає повторному зверненню з новим клопотанням про надання такого дозволу.

Ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, а також містити відомості про: 1) прокурора, слідчого, який звернувся з клопотанням; 2) злочин, у зв'язку із досудовим розслідуванням якого постановляється ухвала; 3) особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію; 4) вид негласної слідчої (розшукової) дії та

відомості залежно від виду негласної слідчої дії про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо; 5) строк дії ухвали [4].

Прискіпливої уваги заслуговують також питання визначення тих видів обмежень конституційних прав і свобод людини та громадянина, які можуть застосовуватися до постанови відповідної ухвали слідчого судді (в умовах цейтноту). Справа в тому, що КПК містить суперечливі вказівки щодо можливості застосування вказаних обмежень. Так, ст. 250 КПК встановлює, що у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини КК України, негласні слідчі (розшукові) дії можуть бути застосовані до постановлення ухвали слідчого судді у випадках, передбачених КПК, за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора. Натомість ст. 258 КПК встановлює, що ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді. Отже, виникає дилема: якими правилами керуватися, чи допускається, наприклад, втручання у приватне спілкування до постановлення відповідної ухвали слідчого судді? Відповідь на це питання знаходиться у площині загальноправового принципу *lex specialis derogat generali*, запозиченого ще з римського права багатьма правовими системами романо-германської сім'ї.

Сутність цього принципу полягає в тому, що в умовах конкуренції загального (*generalis*) та спеціального (*specialis*) правила, пріоритет у правозастосуванні має надаватися саме спеціальному правилу. При цьому загальними правилами зазвичай вважаються норми, що регулюють певний вид суспільних відносин, а спеціальними – підвид у межах цього виду.

Отже, щодо втручання у приватне спілкування та його різновидів має застосовуватися спеціальна норма, тобто ст. 258 КПК України. Виходячи з норм КПК України проведення негласної слідчої

(розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді дозволяється лише відносно таких дій: установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268), спостереження за особою (ст. 269) [4].

В цілому ж, розгляд повноважень слідчого судді щодо надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій дозволяє стверджувати, що судовий контроль має своєю метою захист прав та свобод громадян, який досягається попередженням необґрунтованих обмежень у сфері кримінального судочинства.

Спиок використаних джерел:

1. Алексеев С.С. Философия права. – М.: НОРМА, 1997. – С. 71-72.
2. Четвернин В.А. Введение в курс общей теории права и государства. – М., 2003. – С. 174.
3. Грошевой Ю.М. Сущность судебных решений в советском уголовном процессе. – Х., 1979. – С.21.
4. Бараненко Б.І. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: навчально-практичний посібник / Б.І. Бараненко, О.В. Бочковий, К.А. Гусєва та ін. ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. – 416 с.